

At den alligevel dukkede op, var et resultat af de mange plakater, der i årene efter Trykkefrihedsforordningens udstedelse yderligere indskrænkede ytringsfriheden. Paragraffen i forfatningsudkastet åbnede op for, at noget lignende kunne gentage sig – dog med det udtrykkelige forbehold, at indskrænkningerne ikke måtte omfatte en genindførelse af censur.

Så vidt jeg kan se, er der ikke tale om, at Junigrundlovens udformning af trykkefrihedsparagraffen er påvirket af Statsgrundloven. Formuleringen i forfatningsudkastet og Junigrundloven minder derimod så meget om hinanden, at man godt kan se det som tegn på, at der har været påvirkning. Her skal man dog gøre sig klart, at det grundlovsudkast, som den lovgivende forsamling behandlede, ikke indeholdt noget om, at censur aldrig mere måtte indføres igen. Det kom ind efter forslag fra digteren og præsten N.F.S. Grundtvig og vandt almindelig tilslutning. Spørgsmålet er så, om han havde haft mulighed for at stifte bekendtskab med forfatningsudkastet. Det skulle man jo ikke umiddelbart tro. På den anden side var P.G. Bang blevet indenrigsminister i det novemberministerium, der havde afløst martsministeriet, hvortil kom, at A.S. Ørsted, der havde været medlem af den gamle forfatningskommission sammen med P.G. Bang, jo også sad i den grundlovgivende forsamling og i øvrigt øste ud af sin omfattende viden, som om han stadig var kongelig kommissær. Måske har en af de to hvisket Grundtvig noget i øret. Det sandsynligste er vel, at det er indenrigsministeren, al den stund Grundtvigs forhold til Ørsted var temmelig køligt.

Disse kritiske bemærkninger skal ikke overskygge, at jeg finder, at bogen både indeholder en god belysning af sit emne, som man bestemt kan have nytte af – også i forbindelse med et studium af grundloven. Danske forskere – mig selv inklusive – har nok haft en tendens til at koncentrere sig lidt for meget om selve Junigrundloven, selv om det er oplagt at se den i sammenhæng med de øvrige forfatninger inden for Det Danske Monarki.

Claus Friisberg

JØRN HENRIK PETERSEN, KLAUS PETERSEN & NIELS FINN CHRISTIANSEN (red.): Dansk velfærdshistorie bd. III: Velfærdsstaten i støbeskeen. Perioden 1933-1956. Odense 2012, Syddansk Universitetsforlag 2012. 743 s. 498 kr.

Politikere diskuterer, hvor meget der skal skæres ned på »velfærden« – naturligvis for at bevare »velfærden«, det er da helt klart! Nogle forskere (herunder denne anmelder) diskuterer, om velfærdsstaten ikke

allerede er ved at blive fortrængt af en markedskonform konkurrencestat, der prøver at totalmobilisere alle til den globale konkurrence. I mellemtiden har et hold forskere nu i en årrække arbejdet på at forstå og beskrive, hvordan velfærdsstaten overhovedet blev til. Hvis det da var en velfærdsstat, for i virkeligheden er begrebet ikke let at operationalisere, eftersom velfærd også indeholder umålelige immaterielle goder som tryghed og trivsel. Resultaterne af forskningen offentliggøres i en række digre bind. Her er så det tredje af dem, der dækker perioden fra 1933 til 1956, altså perioden fra Steinckes socialreform til beslutningen om at indføre folkepension.

Sagt lige ud: Disse bind egner sig ikke til kontinuert læsning, der til er de for store, for tunge, for uhensigtsmæssigt strukturerede, for uoverskuelige og for uegale. Det er efter min opfattelse en redaktionel fejl, når bindene indledes med et langt kapitel af generel karakter uden at komme tæt på hovedemnet. I det foreliggende bind III er kapitlet delvis baseret på statistikker om økonomi, demografi etc. Dernæst noget om periodens internationale og nationale politiske forhold, som bindet i øvrigt i nogen grad vender tilbage til i forbindelse med velfærdspolitikens økonomiske og politiske kontekst små 600 sider senere!

For den kvalificerede læser er der kun lidt nyt i de dele af bindet. For den mindre kvalificerede læser, der vil vide noget om dansk velfærdshistorie, kan det være desorienterende, fordi forbindelsen fra den brede oversigt i kapitel et – som ligner så mange andre oversigter om det samme – til velfærdsstatens historie ikke står klokkeklar.

Bindene egner sig bedre til at tage frem, hvis man vil gå i dybden med et specielt område af velfærdspolitikken, fx alderspension, arbejdsløshedsforsikring osv. Derimod følger det af den valgte struktur, at de ikke er så overskueligt disponeret igen, hvis man vil tage et emne op på tværs af de socialpolitiske delområder. Således ville man måske vente at få et samlet overblik over Steinckes socialreform i bind III, eventuelt placeret i Kanslergade-forligets bredere politiske kontekst. Men i realiteten må man, hvis man vil have overblik over socialreformen, dens tilblivelse og effekter, sammenstykke informationer fra talrige steder i bind II og III – vel at mærke uden at have et emneregister til hjælp. Med nutidens krav om kortere studietider vil en del studerende nok opgive at søge oversigt i dette værk! I den indledningsvise dækning af de bredere samfundsforhold finder man i øvrigt følgende om perioden: »1930erne hører ikke til blandt historiens mest glørværdige epoker.« Nej, og sætningen har heller ikke glørværdig analysekraft.

Først på side 89 i bind III's kapitel to kommer læseren til noget af det kernestof, man vel forventer, hvis man giver sig i lag med bindet. Kapitlet handler nemlig om det »socialpolitiske idélandskab«. Det fokuserer på centrale teoretikere som Frederik Zeuthen, Jørgen S. Dich og det svenske ægtepar Myrdal, og vigtige motiver bag socialpolitikken analyseres. Det noteres også, at Sverige med den legendariske svenske socialminister Gustav Möller i slutningen af 1930'erne havde taget den socialpolitiske førertrøje i Norden. Det fremhæves tillige, at nordisk samarbejde spillede en stor rolle for spredningen af ideer og modeller. De danske partiers velfærdsstatsdebatter i efterkrigstiden behandles også grundigt og informativt.

Overraskende for mange er det måske, at selv under besættelsen fulgte man i Danmark med i også den tyske udvikling på området. I spidsen for udformningen af en nazistisk velfærdspolitik stod Robert Ley, en mere end anløben herre, der endte med, som anklaget ved Nürnbergprocessen, at begå selvmord i oktober 1945. Ret meget får vi nu ikke at vide om den danske interesse for nazistisk socialpolitik. Det oplyses dog, at det danske Socialministerium i 1941 foranledigede en komplet oversættelse til tysk af et værk på 474 sider om den danske socialpolitiks historie. Lidt overraskende vendes der kortfattet tilbage til temaet om kontakten med Tyskland i kapitel fire i sammenhæng med professor F. Zeuthens refleksioner over efterkrigstidens socialpolitik, men det forlades igen hurtigt, her med en ikke helt overbevisende bemærkning om, at Zeuthen »nok« var mere optaget af den britiske Beveridge-plan. Man havde gerne læst mere om denne del af dansk socialpolitiks historie, som i al fald denne læser stort set ikke kendte til. Hvilke forbindelser og kontakter var der i øvrigt mellem Danmark og det tredje riges velfærdsideologer? I øvrigt mangler Ley i personregistret.

Kapitel tre om den offentlige forsorg har Søren Kolstrup som forfatter. Bindet springer nu tilbage til forsorgsloven af 1933. Kolstrup følger ret kronologisk – og med en passende detaljeringsgrad – kampen om den konkrete socialpolitik. Efterkrigstidens »samarbejdende folkestyre« med mange mindretalsregeringer var jo langt mere pragmatisk optaget af, hvad der var parlamentarisk muligt, end af ophøjede principdebatter. Ikke mindst gennemgår Kolstrup slagsmålene frem og tilbage om de rettighedsfortabende former for hjælp, som først blev afskaffet endeligt i 1961, da K.K. Steinckes gamle forsorgslov endeligt blev erstattet af en ny. Indtil det år stod Danmark på det punkt tilbage

for en række andre stater. Det er godt at få et korrektiv her til opfattelsen af Danmark som et socialpolitisk foregangsland. Især stred Venstre længe for, at nogle grupper af modtagere af offentlig hjælp skulle miste rettigheder, herunder valgret. Nye tanker og forsøg med forebyggelse og resocialisering voksede dog frem i kommuner og blandt eksperter. Kolstrups afsnit er velskrevet og informativt.

Med et spring tilbage til 1929 begynder Jørn Henrik Petersen og Klaus Petersen i kapitel fire den udviklede beretning om, hvordan det til sidst endte med gennemførelsen af folkepensionen. Udviklet, fordi partiernes standpunkter ændrede sig undervejs, hvad der kunne føre til debat mellem radikale og socialdemokraterne om paterniteten til folkepensionen. Kapitlet følger på lange stræk især Folketingets forhandlinger og et begrænset antal andre kilder. Det betyder, at eksempelvis den rolle, som emnet spillede i den socialdemokratiske valgkamp i 1953, ikke får plads. Til gengæld refererer det pragtfulde forsidebillede til denne valgkamp. Her er opstillet en række socialdemokrater med fine pudsede knallerter og valgplakater, hvoraf det fremgår, at folkepension er et hovedtema i valgkampen.

I kapitel fem skriver Jørn Henrik Petersen om sygeforsikringen. Sygekasseloven bevarede i det store og hele den skikkelse, den fik i 1929. Det afholder dog ikke Petersen fra at skrive 57 tætte sider om debatten om området, ikke mindst om den debat, som dengang udfoldede sig om emnet.

I kapitel seks skriver Lars Schädler Andersen om ulykkesforsikringens og arbejderbeskyttelsens udvikling. Her er den historiske gennemgang en smule mere relateret til de mere generelle teoretiske diskussioner om hvilke drivkræfter, der ligger bag velfærdsstatsudviklingen, henholdsvis profiterer af den.

Jacob Christensen gennemgår solidt arbejdsløshedsforsikring og arbejdsanvisning i kapitel syv. Afsnittet skæmmes dog lidt af gentagelser, som burde være fanget under færdigredigeringen. Herefter skriver Jørn Henrik Petersen i kapitel otte om invalideforsikring. I dette kapitel kan Petersen klare sig med 28 sider, og det gør efter denne læsers opfattelse kun kapitlet mere læseværdigt. At Klaus Petersen i kapitel ni skal bruge over 110 sider på »fra befolkningspolitik til familiepolitik«, gør dog ikke dette kapitel mindre spændende. Politikere, policy-entreprenører, bureaukrater, foreninger og organisationer vævede sig tæt ind mellem hinanden for at drive udviklingen frem, og man nyder i den forbindelse godt af, at Petersen – når han er bedst – skriver levende

og med et godt overblik. Jeg er tilbøjelig til at tro, at Klaus Petersen er den af forfatterne, der bedst kunne skrive en mere overskuelig syntese om velfærdsstatens udvikling i hele perioden.

Den formodning bekræftes nu ikke helt af kapitel 10, hvor Jørn Henrik Petersen og Klaus Petersen skriver en sammenfatning og perspektivering. Her gentages meget fra de foregående kapitler. For læsere, der ikke kender perioden så godt, er det nok bedst at begynde med dette afsnit, for at få overblik. Men kapitlet får nu, ikke ganske overraskende, en noget opremsende og stakåndet karakter af resumé. Enkelte detaljer undrer i øvrigt. Der står, at især De Radikale holdt »systemet Stauning« på »dydens smalle sti«. I denne kluntede form, hvor forfatterne må ty til gåseøjne om formuleringer, der lader til at være deres egne, ikke citat fra angivet kilde, manifesterer sig tilsyneladende en uforklaret politisk modvilje mod Staunings Socialdemokrati. Politisk modvilje bør i det mindste forklares for læseren, hvis man ikke kan overkomme sagligt at forklare forskellene i politiske grundholdninger mellem de to partier, og specificere, hvor Socialdemokratiet måtte renoncere. Og så tror denne anmelder ikke på, at »venstrefløjten« (hvem det så var) før 1956 i nævneværdigt omfang læste Marcuse, den unge Marx og Galbraith. Det var senere.

Det kunne have været interessant, om man havde forholdt sig langt mere eksplicit til de mange mere eller mindre overbevisende opfattelser af, hvad der drev velfærdsstaten frem, som to af redaktørerne, Klaus Petersen og Jørn Henrik Petersen, tidligere har ladet præsentere i bogform (*13 værdier bag den danske velfærdsstat* og flere lignende titler). Hvad har de egentlig selv konkluderet på det punkt? Det får vi efter mange års debat ikke meget at vide om. Men det kommer måske i et senere bind?

Med seks forfattere med forskellige uddannelser og tre redaktører er det ikke lykkedes at få et stramt koordineret bind. Forfatterne fokuserer forskelligt, men navnlig støtter strukturen ikke overblikket. På den anden side er der en del gentagelser. Formidlingsmæssigt er det ingen samlet succes, uanset at meget af teksten, isoleret læst, er overordentlig informativ for den særligt interesserede. Meget er også velskrevet – igen isoleret set. Værdien af dette bind – og vel af værket som helhed – ligger i muligheden for at drage enkelte kapitler frem, når man har brug for at komme i dybden med delemner.

Tim Knudsen